

Jánosi Zoltán

A „drága hadsereg”¹

Cseke Péter 80. születésnapjára

Tisztelt Ünneplők, kedves Péter!

Előbb rád, aztán Budapestre, végül körben a Kárpát-medencére nézve, kezdetként nyíltan megvallom: az elmúlt évtizedekben néha az volt a határozott érzésem, hogy a magyar nemzeti tudat hordozó fókuszja áttolódott a határon túli magyar kisebbségek lakóterületeire, különösen Kárpátaljára és Székelyföldre. Nem Erdélyt, hanem Székelyföldet mondtam, az ott élőkre, illetve az onnan elszármazottakra gondoltam elsősorban, sőt egy helyen még azt is leírtam, messzebbre nézve a történelemben, hogy ha Székelyföld annyiszor nem áll helyt a história drámai napjaiban, akkor Magyarország talán már nem is létezne. Örülnék persze, ha sokakkal együtt magam is túlzásnak tartanám a saját szavaimat, de az mindenesetre nem túlzás, hogy amit Benedek Elek, Tamási Áron, Dsida Jenő, Nyíró József, Bözödi György, Kányádi Sándor, napjainkban pedig Király László, Farkas Árpád, Vári Attila, Markó Béla, Lövétei Lázár László, Sántha Attila, Fekete Vince, Molnár Vilmos és közöttük most kiemelten is az idén szintén az életének 81. esztendejébe lépett Ferenczes István, illetve a

most még nem is említettek megtettek a magyar irodalomért, az értékvolume-nében jóval meghaladja azt az elvárható arányszintet, amelyet a székelység hétszázézes, akár valamivel nagyobbra becsült létszáma indokolhatna. S azt sem rejtem véka alá, hogy amikor még az *Irodalmi Magazint* főszerkesztőként jegyeztem, és 2015-ben a Tamási Áron-számot előkészítve levelet írtam Erdélybe, hogy itt a lehetőség megszabásúan, nyitott keretek között megszólalni Farkaslaka szülöttéről, arról, hogy mit is adott, ad, kínált s kínál a magyar és az egyetemes kultúrának ez az Európában kellően még mindig nem tudatosított életmű, Erdély legnagyobb része néma maradt. Cseke Péter viszont elsőként mondott igent és küldte el tanulmányát – talán még emlékszik rá – *A Tizenegyektől Szülőföldemig* címmel. S egész Erdélyből aztán, rajta kívül is, csupa székelyföldi születésű kutató adott csak ebbe – a tudomány, az ismeretterjesztés és az oktatás céljaira is szánt – lapszámba írást, név szerint Dávid Gyula, Balázs Imre József, Molnár Vilmos, a Magyarországon élő székelyek közül pedig Sipos Lajos, Dani Erzsébet és Csenger Levente. Ezzel a fellépésükkel a felkértek világosan adták (sőt adták ismét) tudunkra, hogy Tamási Áron nem erdélyi: hanem *székely* író. S még azt is kezdték megerősíteni bennem, amit Cseke Péter és

¹ Elhangzott Cseke Péter kolozsvári irodalomtörténésznek a Nap Kiadó által rendezett köszöntő estjén Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, 2025. május 7-én.

a szeretett emlékezetű Láng Gusztáv közösen állítottak: „miserint a huszadik századi magyar irodalomban a jelentős újítók »mind a határokon kívül születtek és alkottak«”. (*Páskándi Géza börtön utáni újrakezdése*)

Persze én nem az itt emlegetett Tamási-szám munkálatai közben ismertem meg Cseke Pétert, hanem jóval korábban. De azt már esküszöm, nem tudom, hogy hol, mert ő mindenütt ott volt, mindenütt és mindenhol – mosolyogva, szerényen – *szembejött*. Mindenféle tanácskozáson, koszorúzáson, emléktábla-avatáson, ahol a magyar irodalomért, annak alkotóiért, becsületéért, szellemének őrzéséért és tudatosításáért jelen kellett lenni, s ahol, ha kellett, illet is megszólalni. S ha most körbetekintek emlékezetemben, a belül megőrződött, a különböző életkorú Cseke Péter-arcokat felmutató, koponyámon belüli körképben, egyszer a Babeş-Bolyai Egyetem tanszéki irodájából villan felém az arca a stilizta-nyelvtudós Szabó Zoltán és Egyed Emese között, egyszer a Páskándi-emlékhelyeken: Szatmárnémetiben vagy Szatmárhegyen, Muzsnay Árpád alakja mellett, egyszer a Tokaji Íróklubban, egy Löveteivel folytatott hosszabb diskurzusa közben, a Tiszaparti borozónál, azután Tiszacsécsén Móricz-ügyekben, s egyszer talán még Csekén is láttam Csekét, már mint Szatmárcsekén a magyar kultúra napján, Kölcsey templomában. Aztán persze sokszor a *Magyar Napló* szerkesztőségében, és még többször Badacsonytomajon, a Határtalan Magyar Irodalom egyetememes magyarság-, magyar nyelv-, magyar irodalom-konferenciáin azoknak svédországi, amerikai, ausztriai s természetesen

Kárpát-medencei résztvevői között.

És azért még utólag is hálás vagyok, hogy a *Magyar Naplónál* – az immár huszadik kötetét megért Rádiusz Könyvek sorozatban – Cseke Péter könyvét az elsők között adhattuk ki. Mindjárt az első könyv, Lászlóffy Aladár addig kötetben meg nem jelent versei után, másodikként a sorban, 2019-ben. Ezt a sorozatot Trianon 100. évéhez közeledve indítottuk el, hogy ne a sirámokat halmozzuk és szélesszük az égig, se nyugaton, se keleten úgyszem hallgatott meg komolyan minket soha senki, hanem azt mutassuk fel, hogy az irodalom és tudománya terén milyen értékeket teremtett az 1920-ban a hazából kirekesztett magyar elme – csupán az elmúlt évtizedekben. Mára belülről az egész Kárpát-medencét körbejártuk, erdélyi, kárpátaljai, szlovákiai, szerbiai, szlovéniai, ausztriai, sőt a medencén kívülről még csángó szerzőt is bemutatva, s a Lászlóffy-versek után, Páskándi Géza esszékötete előtt, e két úr között, Cseke Péternek *Az emlékezet feltámasztása* című könyve is adta az alaphangot, e nem akármilyen triumvirátus első minőségjelzőit ebben a kötet-sorban. Kedves Péter, ennek a könyvnek hátlapjára már nemcsak igaznak, hanem emblemikusnak is emelkedett üzenetedként írtad a következőket: „A nyolcvanas évek második felében elsősorban cenzurális okai voltak annak, hogy a közösségi önszerveződés modellértékű tapasztalatai közkinccsé válhassanak. A Kriterion műhelyében mintegy húszra szaporodott azoknak a műveknek a száma, amelyek aztán *Tiltott könyvek – szabadon* barna haszkötővel láttak napvilágot 1990-et követően. Minek következtében úgy vágtunk neki a harmadik kisebbségi életkezdésnek, hogy eleve nem támaszkodhattunk

a két világháború közötti életstratégiák tanulságaira. Már a kilencvenes évek végén jártunk, amikor Domokos Géza – a *Magunk revíziója* újrakiadása alkalmával – a *Korunk* hasábjain ezen töprengett: »hogyan lehetséges, hogy a hetven-hetvenöt évvel ezelőtt feltett kérdések ma is ismerősen csengenek, az akkor megfogalmazott ajánlatok, az abban az időben helyesnek vélt kivezető utak a tétlenségből, a Trianont követő bénultságból ma is járhatónak tűnnek?« Járhatónak? Teszem már én hozzá a kérdést. – Nem tudom. Azt viszont tudom, hogy Cseke Péter a maga erejéből emberfelettit cselekedett és cselekszik ma is, hogy a bénultságból a korábbi erdélyi értékek útjelzőinél ma is járható utak szülessenek.

Csak ebben a könyvében: Jancsó Béla, Dsida Jenő, Bözödi György, Páskándi Géza, Dávid Gyula, Kuncz Aladár, Kántor Lajos útjelző fényeit ébreszti, emeli elénk, és még mennyi más alkotóét más kötetekben. Hiszen a kezdetektől szinte változatlan a megszólalásának oka és célja. Amiképp ugyanis a rendszerváltások után körbenéző elemi tapasztatai összegzéseként írta: „Ha 1989. december 22-én még azt hittük, hogy végérvényesen megszabadultunk például a félelemtől, akkor mostanra kiderült: a szembesze-güléssel, ellenéléssel alanyi jogon megszerzett személyes szabadságnak nincs közösségi érvényű hatása. Még nincs.”

Nos, a cselekvési utak újragondolásához, az értéktudatosításhoz Cseke Péter nemcsak íróként, költőként, riporterként, újságíróként, lapszerkesztőként, tanszékalapítóként és tanárként, külön-külön álló tett-ágaival (ha sikerült egyáltalán mindegyik cselekvési területét felsorolni), hanem,

még hozzá jóval a rendszerváltozás előtti időktől, a teljes életével járult hozzá. Minden művelődési-kulturális-irodalmi-kommunikációs terepén a feledést, a némaságot számolta fel, úgy ásva fel az erdélyi magyar kultúra és főként az irodalmi hagyomány temetőit, hogy minél több igazságot, értéket, kincset emeljen vissza a fénybe, és állítsa oda egy meggyötört nemzet rész öntudatához. Ezzel a mindent felmérő szívósságával kapcsolatosan említi Gróh Gáspár, hogy a kutató még „Jancsó Béla kiürítésre váró lakásának padlójáról is összegyűjtötte az elhunyt tulajdonosnak a tudomány számára kincseket őrző levelezését.” S ugyanő fogalmazta meg összegzően, a szerző *Trianoni hóvakságban* című kötete kapcsán, hogy: „Cseke Péter azokat a történeteket mondja el, amelyek külön-külön maguk jelölik ki határaikat, együtt pedig egy elszakított nemzet rész művelődéstörténetét, ezzel történetét foglalják össze.” Akár elődei és barátai közül is többen – tehető ehhez hozzá –, akik vele együtt érezték a felelősség kihívását, mint például Beke György, Kántor Lajos, Láng Gusztáv, Dávid Gyula, de közülük talán ő a legváltozatosabb szellemi terepeken.

Kedves Péter, nem tudom, s azt hiszem, te sem, hogy hány ezer nevet említettél, olvastál, találtál mélyekre, sőt egyre inkább mélyebbekre tekintő nyomozásaid során a levéltárakban, könyvtárakban, hagyatékokban, pap-lakokban. Több ezer vagy több tízezer arcot –, s azok ott a papírokból, emlékekből mind feltámadtak. Mind melléd álltak, körbefogtak, védtek, segítettek élni, és kiteljesíteni munkáidat. S már csaknem mind fiatalabbak, mint te most. Ez a te hadsereged, s mindeze-

kért Adyval mondhatod immár „Az én hadseregem”-re tekintve, hogy:

Ti vagytok az én országom
S tiétek lesz itt minden,
Ingyen,
Egy kicsit a lelketekért
S miattam.
Előre, drága hadseregem,
Előre.

De e zárónak tetsző gondolatai után még azt is el kell mondanom, hogy mindig csodáltam az életerődöt, a munkabíráson. Amellyel nemzeti és személyes csapásokból újra és újra felálltál, helyreálltál, és ismét igába fogtad nemzettudatból, szeretetből, antropológiai küldetésből és székely öntudatból erőssé font tehetségedet és tudásodat. S könyvek sorában összegezve azt a széles frontokat nyitó ismeretanyagot, ami személyeddal együtt szintén mindig *szembejött* velem. Mert nem csupán dokumentáltál: élővé titted, visszahoztad, kiemelted a feledésből azt a rengeteg cselekvést, szervezkedést, tudást, amit az erdélyi magyarság a megmaradásért tett – az irodalom s a tágasabb kultúra erejével. S ezzel azt is folytonosan tudatosítottad, hogy micsoda erőfeszítések halmazán jár a jelen, s ezáltal utódaiban is állandó felelősségtudatot ébresztettél, s azt keltesz ma is.

Kedves Barátaink!

A *Vasszékely* székelyudvarhelyi szobrát (aminek 1917-es eredetijét, meglehet, Cseke Péter valamelyik őséről formáltak) már többször láttam életemben, aludtam Csíkszentdomokoson, ahol Márton Áronnak a szülőföld szeretetéből kinőtt, vasból való kézszerítését őrizte minden emberi tenyér, de

azt nem gondoltam volna – hiszen sohasem jutottam el odáig –, hogy Cseke Péter szülőfalujában, Recsenyében még a levegő – legalább egy része – is vasból van. Vassal teli molekulákat szív benne a gyermek már a bölcsőben is, és vasvázként tartják benne ezek a molekulák később a hitet és a magyar, sőt még inkább: a székely öntudatot.

Kedves Ünneplők, azért, hogy a mai napon gondoljunk Cseke Péter e háttérvilágára: szüleire, felnevelő rokonságára, szülővidékére is, engedjék meg, hogy elmondjam a számomra az egész pályából kiolvasható, egyik legrejtettebb, de annál aktuálisabb üzenetét is. Azt, hogy a recsenyédi levegőből nem ártana akár néhány ezer köbmétert áthozni a határon, ide is, az anyaországi magyar kultúrának, erős szippantásokra a mai panaszkodóknak, például az állami vagy egyéb ösztöndíjakon nyugdíjkorhatárig tengődőknek, mint egy múlhatatlan üzenetet annak a földnek a levegőjéből, ahol a diktatúra szorításában pénzek, jutalmak, kitüntetések nélkül, sőt állandó gyanakvásoktól, lét- vagy egzisztencia-fenyegetésektől kísérve lehetett csak művelni a magyar és székely nemzeti szellem értékmentését – és a kutató, az irodalomtörténeti munkát vagy az írói alkotást. Vagyis – hogy végre a százéves Nagy László személyében egy itteni, azaz magyarországi születésű magyart is emeljünk a közeledbe – nem a „sehova kacsázó utakat magyarázni”, hanem „művelni” és továbbadni a csodát.

Kedves Péter, avagy kőszikla értelmű neved helyén most vasból való székely! Adjon további munkádkhoz is sok erőt, egészséget a múltadban s körülötted is ott álló igaz emberi világ, székely véred, véreid, szellemed és Istened.

